

УДК 72(477)(092)

Олена Мазніченко

*аспірантка при кафедрі теорії, історії архітектури
та синтезу мистецтв НАОМА*

Архітектурний спадок Наталії Борисівни Чмутіної

Анотація. У статті представлено попередні результати дослідження творчої спадщини члена Спілки архітекторів України, почесного члена Української академії архітектури, народного архітектора України, професора Київського державного художнього інституту (тепер НАОМА), Наталії Борисівни Чмутіної в контексті розвитку архітектури України середини 1930-х — 1980-х років.

Ключові слова: архітектурна творчість, архітектурні проекти, споруди, експериментальне проектування, радянська архітектура.

Архітектурна практика

Наталія Борисівна Чмутіна (1912–2005) — людина творчий шлях, якої наукова та педагогічна діяльність яскраво віддзеркалювала бурхливу течію архітектурних подій того часу. Вона, безперечно, була майстром свого фаху та яскравою особистістю. Н. Б. Чмутіна виконала понад 30 наукових робіт, під її керівництвом захистили дисертації 11 аспірантів. Треба мати чималий талант, щоб не втратити власного обличчя за складних умов тоталітарного режиму, адже розвиток архітектури радянської України 1930–1980-х рр., а саме в ці роки працювала Наталія Борисівна, не можна розглядати окремо від процесів, які відбувалися в СРСР. Стилiстична спрямованість архітектури того періоду постійно змінювалась директивними вказівками ЦК ВКП(б). Більше того, в житті радянського суспільства, по суті, не було жодного року коли б розвиток будівництва і архітектури не привертав до

себе увагу Центрального Комітету партії та Радянського уряду. Варто зауважити, що ці постанови мали абсолютну юридичну силу і слугували безперечною підставою до дії будівельників та зодчих.

Так, директивним указом 1932 року “Про перебудову літературно-художніх організацій” було утворено спілки письменників, композиторів, художників, архітекторів. Рішення з принципових питань, а саме про творчий метод в архітектурі — соціалістичний реалізм, про ставлення до спадщини, та професійної освіти прийняв I Всесоюзний з’їзд архітекторів (1937). У затвердженому на цьому з’їзді статуті Спілки архітекторів було зазначено “...радянська архітектура повинна прагнути до створення споруд, технічно досконалих, економічних, зручних і красивих, які відбивають радість соціалістичного життя, велич ідей і спрямувань радянської епохи”. Ці слова звучали повним дисонансом стосовно тогочасних

Іл. 1. Готель “Тарасова гора” у Каневі. Процес будівництва;
в центрі — Н. Б. Чмутіна

реалій. Звичайно ж, про вивчення спадщини в часи тотального нищення пам'яток архітектури не могло й бути мови [5].

Попри всі перешкоди, перелік реалізованих проектів архітектора Н. Б. Чмутіної вражає вдалим вирішенням нею різноманітних об'єктів:

- ресторан “Рив’єра” на схилах Дніпра (1937–1938);
- будинок Верховної Ради УРСР (у співавторстві, 1938) [4];
- житловий будинок заводу № 43 у Києві (1940);
- житловий будинок для інженерно-технічних працівників у Києві (1941);
- банно-пральний комбінат у м. Калініні (1944), Ростекстильпроект*;
- текстильна фабрика в с. Черноусово Свердловської обл. (1945), Ростекстильпроект;
- прядильна фабрика в с. Тайново Нижегородської обл. (1946), Ростекстильпроект;
- відновлення будинку Верховної Ради УРСР у Києві. Прибудова адміністративного корпусу (1949);
- готель “Тарасова гора” в Каневі (1962);
- експериментальний готель “Турист” у Черкасах. (1970);
- будинок “Укоопспілки” в Києві, вул. Хрещатик 9, (у співавторстві з арх. В. І. Заболотним, Я. Л. Красним), (1964);
- готель “Дніпро” в Києві, вул. Хрещатик 1/2 (у співавторстві з арх. В. Д. Єлізаровим, В. Г. Заболотним, Я. Л. Красним), (1964);
- планування й забудова експериментального житлового району

* Під час евакуації Н. Чмутіна працювала архітектором у Свердловській обл.

- північніше Броварського шосе в м. Києві (1964);
- готель “Либідь” в Києві, пл. Перемоги, 1 (1970);
- літній готель на Верещкому перевалі у Львівській обл. (1966);
- експериментальний критий ринок з великопрогонним вантовим покриттям у Черкасах (1970);
- універсальний магазин “Будинок меблів” з великопрогонним вантовим покриттям у Києві (1971).

Перелік споруд було взято з унікального архівного джерела “Особистого листка члена спілки архітекторів”, який було заповнено, безпосередньо Н. Б. Чмутіною.

Наукова діяльність.

Експериментальне проектування

Н. Б. Чмутіна багато років керувала відділом громадських споруд Київського Зонального науководослідного і проектного інституту типового і експериментального проектування житла та громадських

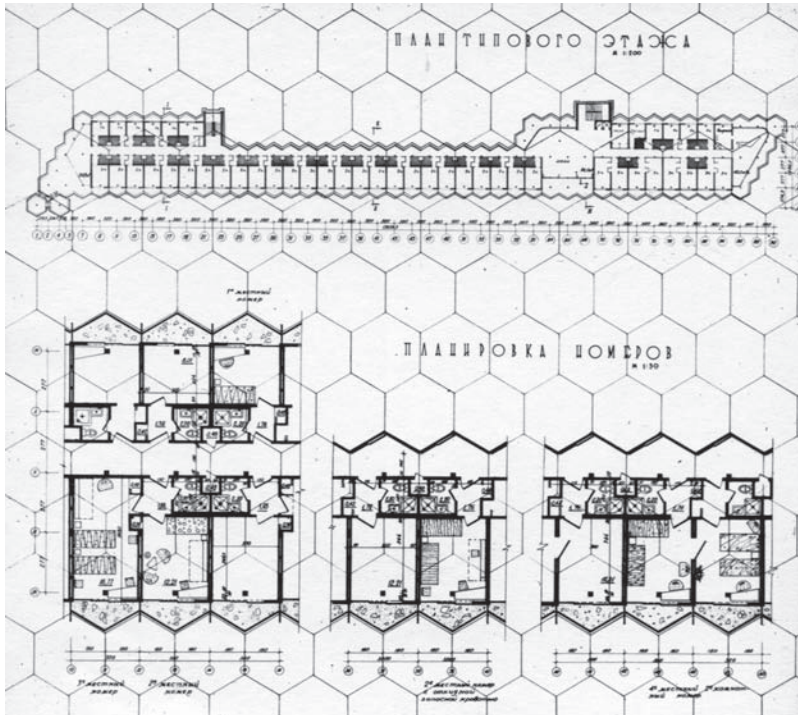
Іл. 2. Експериментальний готель “Тарасова гора” у грибоподібних конструкціях у Каневі. Фрагмент

будівель (КиївЗНДІЕП). Споруди, проекти яких розроблено Наталією Борисівною разом з колективом, яким вона керувала, широко відомі: це готель “Дніпро”, будинок “Укоопспілки”, ресторація “Рив’єра”, готель “Либідь” — в Києві.

Готель “Тарасова гора” побудований у Каневі на мальовничих схилах Дніпра поблизу музею Т. Г. Шевченка в 1961 році (іл. 1, 2). Триповерхова споруда літнього готелю зведена за 77 днів за експериментальним проектом. В ньому було розроблено не тільки конкретні архітектурні завдання для Канева, а й загальні питання раціонального вирішення споруд масового відпочинку. Завдання полягало в тому, щоб забезпечити можливість вільної композиції об’ємів і планів будівель стосовно рельєфу та інших унікальних можливостей будівельного майданчика. Було розроблено оригінальний каркас будинку: збірна залізобетонна грибоподібна конструкція, яка складається лише

з трьох деталей — башмака фундаменту, колони та шестигранної плити перекриття. Огорожі лоджій простяглися на 85 метрів вздовж зигзагоподібної тераси, з обох боків прикрашаючи фасади готелю [3, 6, 9].

Пізніше, а саме у 1965 році, в Черкасах було побудовано ще один готель — “Турист” — з грибоподібних конструкцій, який мав уже 5 поверхів (іл. 3). Того ж року зведено літній готель з аналогічних конструкцій

Іл. 3. Експериментальний готель “Турист” у грибоподібних конструкціях у м. Черкаси. Плани номерів і поверху

на Верецькому перевалі у Львівській області, щоправда його планувальна структура була зовсім іншою.

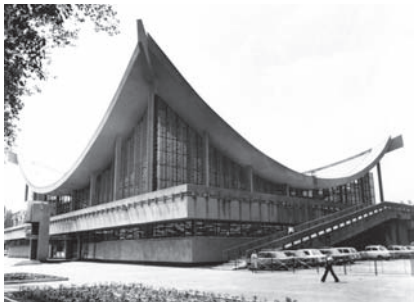
Багатопверховий готель “Либідь”, на площі Перемоги у Києві вдало вирішує об’ємно-просторові завдання площі. Він складається з 14-поверхового житлового корпусу (на базі типового проекту готелю на 600 місць) та двоповерхового подіуму, де розташовані приміщення громадського призначення. Між ними розміщено поверх з адміністративними та обслуговуючими

приміщеннями. Загалом споруда має 17 поверхів [1, 2, 8].

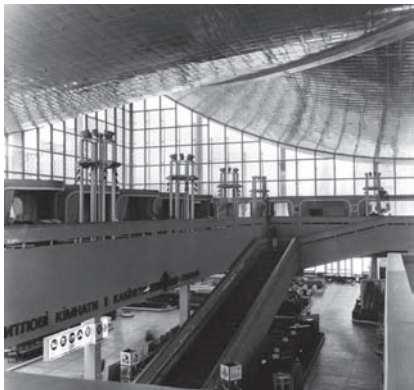
Неабиякими проектами для свого часу, в яких були застосовані великопрогонні вантові покриття, стали універсальний магазин “Будинок меблів” на бульварі Дружби народів у Києві та експериментальний критий ринок у Черкасах (іл. 4–6) [7].

Педагогічна діяльність

Професія архітектора, як відомо, одна з найдавніших і тому питання репродукування архітектур-

Іл. 4. Універсальний магазин “Будинок меблів” з великопрогонним вантовим покриттям у Києві

Іл. 5. Будинок меблів у Києві. Інтер’єр

Іл. 6. Критий ринок з великопрогонним вантовим покриттям в Черкасах. Інтер’єр

них знань ніколи не втрачають своєї актуальності. Внесок Наталі Борисівни Чмутіної у розвиток української архітектури, як бачимо, чималий. В чомусь наслідуючи свого вчителя В. Г. Заболотного, в чомусь реагуючи на талановите оточення, в якому працювала (А. В. Добровольський, Б. І. Приймак, Є. І. Катонін, П. Ф. Костирко, М. Т. Катерного та інші), вона спромоглася у своїй довгій педагогічній діяльності виховати багато висококваліфікованих майстрів архітектури. І не тільки майстрів, — її метою було виховати самодостатні особистості, про що свідчить різноманітна творча спрямованість її учнів.

Відомо, що формальною ознакою зародження архітектурної школи є наявність у відповідну епоху хоча б одного фахівця і одного учня, якому майстер передає свої архітектурні знання, і далі учень працює самостійно. А Наталія Борисівна Чмутіна зуміла об’єднати навколо себе велику кількість не байдужих до своєї справи архітекторів. Таких як Юрій Чеканюк, Дмитро Антонюк, Георгій Духовичний та багато інших.

1. *В проектних організаціях Києва // Арх-ра і буд-во. — 1955. — № 1. — С. 30.*
2. *Гостиница Интурист в Киеве / Государственный комитет по гражданскому строительству и архитектуре при Госстрое СССР. Зональный Научно-Исследовательский и Проектный Институт типового и экспериментального проектирования жилых и общественных зданий. — К., 1966.*
3. *Гречина М., Чмутіна Н. Летняя гостиница “Тарасова гора” в Каневе / Научно-исследовательский институт*

- внедрения передового опыта в строительство и технической информации АСИА УССР. — К. — 1962 — 11 с.
4. *Гречина М.* Будинок уряду УРСР // Архітектура Радянської України. — 1938. — № 8. — С. 5–12.
 5. *Історія архітектури України* / Ю. С. Асеев, В. В. Вечерський, О. М. Годованюк та ін.; За ред. В. І. Тимофійенка. — К.: Техніка, 2003. — С. 420–421.
 6. *Игнатенко А.* Грибовидные сборные железобетонные конструкции летней гостиницы “Тарасова гора” в Каневе / Научно-исследовательский институт внедрения передового опыта в строительство и технической информации АСИА УССР. — К., 1962. — 11 с.
 7. “*Строительная газета*”. Иллюстрир. вкладка. — 1963. — № 18/32. — 8 сент.
 8. *Чмутина Н.* Гостиница “Интурист” // Стр-во и архитектура. — 1962. — № 5. — С. 21–23.
 9. *Чмутина Н.* Гостиница “Тарасова гора” в Каневе // Стр-во и архитектура. — 1962. — № 1. — С. 5–8.

ARCHITECTURAL HERITAGE OF NATALIYA B. CHMUTINA

Olena Maznichenko

Annotation. The preliminary results of the research of the creative heritage of the member of the Union of Architects of Ukraine, honorary member of the Ukrainian Academy of Architecture, People’s Architect of Ukraine, professor of Kyiv State Fine Arts Institute (nowadays the National Academy of Fine Arts and Architecture) Nataliya B. Chmutina in the context of the development of architecture in Ukraine in the mid 1930’s-1980’s are presented.

Keywords: architectural creative work, architectural projects, buildings, experimental projecting, Soviet architecture.

УДК 741:72.02

Віктор Магальяс

*аспірант при кафедрі теорії, історії архітектури
і синтезу мистецтв НАОМА*

Рисунок у творчості архітектора

Анотація. В статті висвітлюється роль рисунка, що його створює архітектор на початку проектування задуманого об’єкта, розглядаються способи застосування рисункового початку, який базується на об’ємі, формі та засобах вираження.

Ключові слова: рисунок, форма, пропорції, композиція, зображення, пластика.

Як відомо, архітектура виконує дві основні функції — естетичну та практично-ужиткову, які взаємно доповнюють одна одну. Ще давньогрецький архітектор Вітрувій, розглядаючи ці особливості архі-